

СЪВРЕМЕННИ ОЧАКВАНИЯ И НАГЛАСИ КЪМ МЕТОДИТЕ, СВЪРЗАНИ С УСТНОТО ПРЕДСТАВЯНЕ НА УЧЕБНОТО СЪДЪРЖАНИЕ ОТ УЧИТЕЛЯ – СТУДЕНТСКОТО МНЕНИЕ

Галина Йорданова Георгиева
СУ „Св. Климент Охридски“, София

CONTEMPORARY EXPECTATIONS AND ATTITUDES TOWARDS EXPLANATION, NARRATION AND LECTURE AS TEACHING METHODS – THE STUDENTS' OPINION

Galina Yordanova Georgieva
Sofia University „St. Kliment Ohridski“, Sofia

**Авторът изразява благодарност за финансирането от средствата, отпуснати целево от държавния бюджет на СУ „Св. Климент Охридски“ за научни изследвания, по проект №80-10-17 от 10 май 2022 г. на тема: „Равнище на езиковата грамотност на студентите педагози“, с научен ръководител: проф. дпн Нели Иванова.*

Abstract: The problem about using of Explanation, Narration and Lecture as teaching methods is discussed in this article. Analysis of online survey data collected from students from Faculty of education in Sofia University „St. Kliment Ohridski“ is presented. In the article are revealed the students' expectations and attitudes towards the most significant characteristics of language and style when it is necessary for teachers to use these methods in contemporary context. Recommendations about higher relevance of Explanation, Narration and Lecture as teaching methods according to the needs and expectations of future teachers are also presented.

Keywords: explanation, lecture, teaching methods, students, expectations, attitudes, survey

Увод

Устното представяне на учебното съдържание от страна на учителя е един от проблемите, които се отличават с огромна актуалност и в съвременните условия. Лесното използване на методите, свързани с устно изложение на учебното съдържание в различни контексти, както и потенциалът за ефективно реализиране на поставените цели са сред най-значимите основания за предпочитанията на учителите към тези методи на обучение.

Тези методи изискват добро познаване и ефективно използване на средствата на езика, за да се подпомага и улеснява възприемането и усвояването на изучаваното учебно съдържание. Кризисни ситуации като Ковид пандемията от последните две години предпоставят и изисквания с по-различен характер към учителите, когато използват устно изложение.

Основната цел на настоящата публикация е свързана с идентифициране на най-значимите и полезни особености на езика и стила на устното представяне на учебното съдържание от учителя за по-лесно възприемане на изучаван учебен материал в съвременните условия, когато поради Ковид пандемията се наложи съчетаване на присъствено и онлайн обучение в българските училища. Въз основа на получените резултати ще бъдат формулирани препоръки за постигане на по-висока релевантност на устното изложение на учебния материал на актуални потребности и очаквания на бъдещи педагогически специалисти.

Дефиниране на основните понятия

Понятието метод обикновено се дефинира като „път, начин за постигане на определени резултати ...“ [1, 195]. В различните научни източници, посветени на тази проблематика, се описват различни методи на обучение. Методите на обучение, които се свързват с устното изложение на учебното съдържание от учителя, са разказ, обяснение, учебна лекция и изложение с опонент. Те се изясняват като разновидности на устното изложение, при които се представя ново учебно съдържание. За разлика от разказа, където е важно да се представят определени факти и проблеми, при обяснението се цели разбиране от страна на учениците на същността на изучаваното. Методът учебна лекция се определя като подходящ главно в гимназиален етап и във висшите училища, а т. нар. изложение с опонент, което също се отнася към тези методи, изисква драматизиране и включване на още един компетентен по разработваното учебно съ-

държание, който да осъществява диалог с учителя, за да стане изложението по-интересно за учениците [1, 208-209; 2, 208-209]. В този смисъл с оглед постигане на по-висока ефективност с изключителна значимост се отличава обмислянето на подбора и съчетаването на определени методи на обучение и елементи от различни технологични варианти [3].

Устното представяне на учебното съдържание от учителя обикновено започва с кратко въведение, по време на което вниманието на учениците се фокусира върху най-важното от изучаваната тема. Тези важни акценти после се разработват в определена последователност и накрая се представя заключителна част, в която се правят изводи и обобщения, свързани с представените важни акценти от съответното учебно съдържание [1, 203].

Студентско мнение относно значими особености на устното представяне на учебното съдържание от учителя

През месец март 2022 г. се проведе онлайн анкетно проучване със студенти от специалност Педагогика на Факултета по педагогика при СУ „Св. Кл. Охридски“ като анкетната карта беше оформена чрез съответните инструменти на Google forms. Беше изпратен линк на студентите от 3 курс, редовно обучение, както и на студентите от 3 и 4 курс, задочно обучение. Тези студенти са изучили редица педагогически дисциплини като Дидактика например. Освен това те са изучили или изучават в момента Методика на обучението по български език и литература в началния етап на образование и Съвременен български език. В този смисъл те притежават компетентности да преценяват значимостта и полезността на фиксираните особености на езика и стила на устното изложение на учебното съдържание от учителя.

Основната цел на настоящата публикация е свързана с идентифициране на най-значимите и полезни особености на езика и стила на устното представяне на учебното съдържание от учителя за по-лесно възприемане на изучаван учебен материал в съвременните условия. Въз основа на получените резултати ще бъдат формулирани препоръки за постигане на по-висока релевантност на устното изложение на учебния материал на актуални потребности и очаквания на бъдещи педагогически специалисти.

Анкетната карта включва общо 24 въпроси. 4 от въпросите са ориентирани към уточняване на демографските признаци пол, възраст и населено място, от което са респондентите. 18 от останалите въпроси изискват отговор чрез използване на 5-степенна скала (от 1 – в много ниска степен до 5 – в много висока степен). За респондентите, които се колебаят какъв отговор да посочат, е осигурена възможност да изберат опция „не мога да преценя“. С оглед целите на настоящата публикация тук ще бъдат представени само 14 от тези въпроси. 2 от въпросите изискват отговор от типа да, не, не мога да преценя. Всички въпроси, които се обсъждат в тази статия, са непосредствено ориентирани към извеждане на съвременни очаквания относно значими аспекти на достъпно, убедително, образно и емоционално устно изложение на учебното съдържание. При анализирането на данните от анкетното проучване за по-лесно ориентиране в резултатите ще бъдат представени само относителните честоти и разпределения на данните в графичен вид само при по-голямо разсейване на мненията. Информацията относно абсолютните и относителните честоти за въпросите, които се обсъждат в статията, може да се проследи в таблица 1.

Таблица 1. Абсолютни и относителни стойности

Въпроси	Скала							
	да	не	0 не мога да преценя	1	2	3	4	5
Смятате ли, че устното представяне на учебното съдържание от учителя става по-интересно, ако се започне с любопитен пример от живота, който да се сравни и свърже с изучаваната тема?						3 10%	6 20%	21 70%
Повишава ли се достъпността, ако учителят обяснява новите термини веднага след използването им в устното изложение на учебното съдържание?							9 30%	21 70%

Повишава ли се достъпността, ако учителят обяснява само непознатата терминология и посочва ученици да обяснят вече изучените понятия?						11 36,7%	11 36,7%	8 26,7%
Повишава ли се убедителността на устното представяне на учебното съдържание, ако учителят използва обяснения?						2 6,7%	6 20%	22 73,3%
Повишава ли се убедителността на устното представяне на учебното съдържание, ако учителят използва описания?							9 30%	21 70%
Повишава ли се убедителността на устното представяне на учебното съдържание, ако учителят използва сравнения?						1 3,3%	9 30%	20 66,7%
Повишава ли се убедителността на устното представяне на учебното съдържание, ако учителят използва доказателства?						2 6,7%	8 26,7%	20 66,7%
Повишава ли се убедителността на устното представяне на учебното съдържание, ако учителят използва противопоставяне на определена гледна точка?						9 30%	11 36,7%	10 33,3%
Полезно ли е за по-лесно възприемане на учебния материал учителят да използва подходящи метафори при устно представяне на учебното съдържание?	19 63,3%	3 10%	8 26,7%					
Подходящо ли е при устно представяне на учебното съдържание да се използва ирония?	3 10%	20 66,7%	7 23,3%					
Повишава ли се емоционалността на устното представяне на учебното съдържание, ако учителят използва възклицания?			1 3,3%		1 3,3%	8 26,7%	10 33,3%	10 33,3%
Повишава ли се емоционалността на устното представяне на учебното съдържание, ако учителят използва реторични обръщения?				1 3,3%	1 3,3%	9 30%	15 50%	4 13,3%
Повишава ли се емоционалността на устното представяне на учебното съдържание, ако учителят използва хиперболи?			1 3,3%		3 10%	16 53,3%	7 23,3%	3 10%
Повишава ли се емоционалността на устното представяне на учебното съдържание, ако учителят използва епитети?				1 3,3%	1 3,3%	12 40%	8 26,7%	8 26,7%
Повишава ли се емоционалността на устното представяне на учебното съдържание, ако учителят използва недоизказване?			3 10%	9 30%	7 23,3%	6 20%	3 10%	2 6,7%
Доколко е полезно за по-лесно възприемане на учебния материал учителят да използва подходящи аналогии при устно представяне на учебното съдържание?			1 3,3%			3 10%	12 40%	14 46,7%

Всички респонденти от 3 курс, редовно обучение, както и от 3 и 4 курс, задочно обучение, които са оказали съдействие и са попълнили анкетна карта, са от женски пол. Те са общо 30 студенти. 33.3% от тях

са на възраст до 22 г., а останалите 66,7% са на възраст над 22 г. В зависимост от демографския признак успех от обучението до момента данните се разпределят както следва:

- Най-голям е относителният дял на студентите с много добър успех. Те са 56,7% от респондентите.
- 33,3% от респондентите са с отличен успех.
- 10% от респондентите посочват добър успех.

В зависимост от демографския признак вид населено място разпределението на данните показва, че преобладават студентите, които са от голям град. Те са 66,7% от респондентите. 26,7% от респондентите са посочили, че са от малък град и 6,6% – от село.

По време на анкетното проучване студентите бяха помолени да преценят полезността на обяснения единствено от страна на учителя, както и възможности за включването на учениците при уточняване на вече изучени понятия и обясняване само на непознатите термини от учителя. По отношение на полезността на обясняването от учителя на новите понятия веднага след използването им в устното изложение, мненията се разпределят между оценки 4 и 5 като 70% от респондентите посочват в много висока степен, а 30% – във висока степен. Що се отнася до ангажирането на ученици при уточняване на вече изучени понятия и обясняване от учителя само на новата терминология, мненията се разсейват в диапазона между оценки 3 и 5 като 36,7% посочват в средна степен, 36,7% посочват във висока степен и 26,6% – в много висока степен. Сякаш студентите приемат като по-подходящо по-скоро учителят да обяснява терминологията във всички ситуации.

Отново в диапазона от оценка 3 до оценка 5 се разпределят мненията на респондентите и по отношение на включването на любопитни примери от живота в началото на устното изложение, за да се привлече вниманието и да стане изложението по-интересно за учениците като се акцентира върху приложните аспекти на това, което се изучава. Разпределението на данните показва, че 90% от респондентите избират високите степени на скалата, а 10% – в средна степен. По този начин се повлиява позитивно и върху повишаването на равнището на достъпност на изучаваното учебно съдържание. Когато се използват подходящи аналогии също се повлиява позитивно върху равнището на достъпност на представяното учебно съдържание. Силно позитивно се преценява влиянието на използваните подходящи аналогии в устното изложение върху по-лесното възприемане на учебното съдържание. 86,7% от респондентите избират високите степени на скалата – оценки 4 и 5. 10% са посочили оценка 3 – в средна степен, а 3,3% – не могат да преценят как да отговорят на този въпрос.

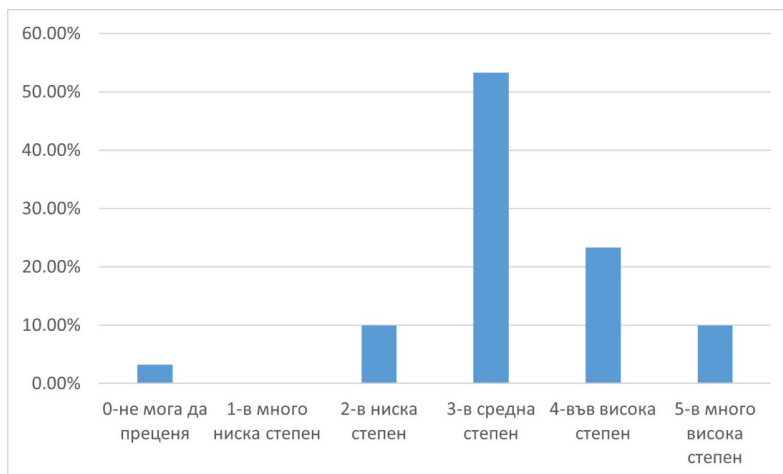
С голяма категоричност се отличават и преценките на респондентите относно влиянието на обясненията на учителя за повишаване на убедителността на устното изложение на учебното съдържание. 93,3% от тях избират оценки 4 и 5 (във висока степен – 20% и в много висока степен – 73,3%). 6,7% избират в средна степен – оценка 3. Когато се използват описания, убедителността се увеличава още повече. Мненията на респондентите по отношение на този аспект от проучваната проблематика се разпределят само между високите степени на скалата – оценки 4 и 5. 70% избират в много висока степен, а 30% – във висока степен. Използването на повече сравнения също във висока и в много висока степен повлиява положително върху постигането на по-голяма убедителност на устното представяне на учебното съдържание. 66,7% от респондентите избират оценка 5, 30% – оценка 4, а 3,3% – оценка 3. Сходно е едномерното разпределение на данните и относно използването на доказателства по време на устното изложение на учебното съдържание. 66,7% от респондентите избират оценка 5 – в много висока степен това повлиява върху убедителността на устното изложение, 26,7% – оценка 4 – във висока степен и 6,7% – оценка 3 – в средна степен. При преценяването на влиянието на противопоставянето на определена гледна точка върху убедителността на устното изложение обаче мненията на респондентите се разсейват. Това разсейване е в позитивния спектър на скалата – в диапазона от оценка 3 до оценка 5. 36,7% от респондентите избират оценка 4 – във висока степен, 33,3% – оценка 5 – в много висока степен и 30% – оценка 3 – в средна степен.

Образността на устното изложение на учебното съдържание също е сред значимите особености, които повлияват по-лесното възприемане и усвояване на учебния материал. Съгласно мнението на 63,3% от респондентите използването на подходящи метафори, което позволява постигане на по-високо равнище на образност, е полезно, за да се улесни възприемането на изучавания учебен материал. За 10% от тях това не е така и 26,7% – не могат да преценят. Използването на ирония обаче предизвиква доста негативно отношение от страна на преобладаващата част от респондентите (66,7%). 23,3% са посочили, че не могат да отговорят на този въпрос и само 10% са избрали позитивната опция („да“) като отговор. Обикновено се смята, че добре обмисленото използване на ирония повлиява позитивно постигането на по-голя-

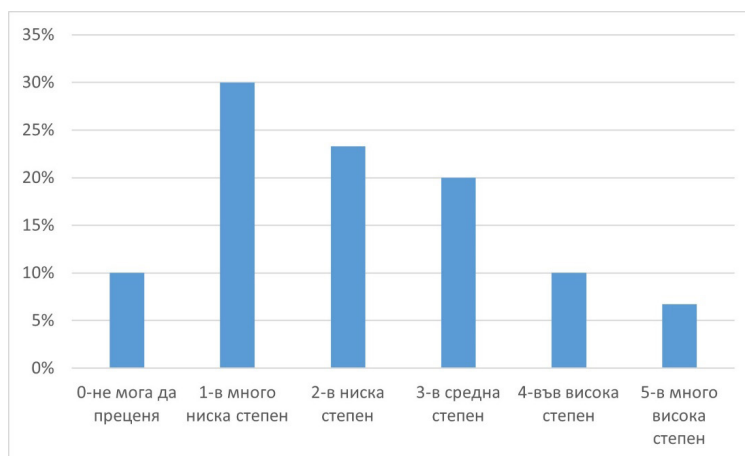
ма образност на устното изложение, но очевидно в съвременните условия отговорността за съблюдаване на изискванията за толерантност и уважение прави студентите по-предпазливи по отношение на използването на ирония. Доколкото е възможно тя да се интерпретира неправилно от учениците и по-скоро да има неблагоприятен ефект.

Ключов аспект от проучваната проблематика е свързан с постигане на по-висока емоционалност при представяне на изучаваното учебно съдържание. Това, което прави впечатление от анализа на въпросите, свързани с различни влияния за повишаване на емоционалността на устното изложение на учебното съдържание, е по-голямо разсейване на мненията. Макар и натрупванията да са в позитивния спектър на скалата от оценка 3 до оценка 5. 66,6% от респондентите са избрали високите степени на скалата относно полезността от използване на възклицания за повишаване на емоционалността на устното изложение, 26,7% – оценка 3 – в средна степен, 3,3% – оценка 2 – в ниска степен и 3,3% – не могат да отговорят на този въпрос. Използването на реторични обръщения повлиява позитивно върху равнището на емоционалност на устното изложение във висока и в много висока степен съгласно мнението на 63,3% от респондентите. 30% от респондентите са посочили оценка 3 – в средна степен, 3,3% – оценка 2 – в ниска степен и 3,3% – оценка 1 – в много ниска степен.

Когато учителят използва хиперболи в устното изложение на учебното съдържание, равнището на емоционалност се повишава в средна степен съгласно оценките на преобладаващата част от респондентите (53,3%). 33,3% от тях са избрали високите степени на скалата – оценки 4 и 5, 10% – оценка 2 – в ниска степен и 3,3% – не мога да преценя. Доколкото при това разпределение на данните се наблюдава малко по-голямо разсейване на мненията, данните са представени и в графичен вид (виж фиг. 1).

Фигура 1. Разпределение на данните относно полезността от използване на хиперболи за повишаване на емоционалността на устното изложение

Фигура 2. Разпределение на данните относно полезността от използване на недоизказване за повишаване на емоционалността на устното изложение

Що се отнася до полезността от използване на епитети за повишаване на равнището на емоционалност на устното изложение, може да се посочи, че при преценяването ѝ мненията на респондентите се

разсейват отново в позитивния спектър на скалата. 53,4% от респондентите избират високите степени на скалата – оценки 4 и 5. 40% – оценка 3 – в средна степен, а останалите се разпределят между ниските степени на скалата: оценка 2 – в ниска степен – 3,3% и оценка 1 – в много ниска степен – 3,3% от респондентите. При преценяването на влиянието на използването на недоизказване върху равнището на емоционалност на устното изложение на учебното съдържание също се наблюдава малко по-голямо разсейване на мненията като натрупванията вече са в негативния спектър на скалата (виж фиг. 2). 53,3% избират ниските степени на скалата – оценки 1 и 2, 20% – оценка 3 – в средна степен, 16,7% – високите степени на скалата – оценки 4 и 5 и 10% са посочили, че не могат да отговорят на поставения въпрос.

Заклучение

Методите разказ, обяснение и учебна лекция, които са свързани с устното изложение на учебното съдържание от страна на учителя, са обект на противоречиви интерпретации в специализираната литература по тази проблематика като все пак се отчита техният потенциал за повишаване на ефективността на процеса на обучение главно в съчетание с иновативни методи на обучение. В същото време учителите много често предпочитат горепосочените методи, оценявайки техните предимства.

Анализът на данните от онлайн проучване на мненията на студенти от специалност Педагогика, което е проведено през месец март 2022 г., показва, че тези респонденти се доверяват в по-голяма степен именно на обясненията на учителя, дори в ситуации на уточняване на вече изучено учебно съдържание. Тези преценки разкриват едновременно както известно осъзнаване на отговорността на учителя в тази насока, което те би следвало да са постигнали през годините на тяхното обучение, така и известна резервираност към ангажиране на учениците в дейности, в които се очаква тези ученици да са в състояние да използват познанията си. Независимо от това обаче не ми се струва целесъобразно тези преценки просто да бъдат пренебрегнати. Още повече, че тези данни маркират определени ориентири и за обучението на бъдещите педагогически специалисти. Освен това като едва ли не задължителна особеност на устното изложение на учебното съдържание, за да се привлече вниманието и да стане изложението по-интересно за учениците в съвременните условия /предвид данните от анкетното проучване/, се очертава включването на любопитни примери от живота в началото на устното изложение. По този начин се осигуряват възможности за поставяне на акценти върху приложните аспекти на изучаваното, както и за повишаване на равнището на достъпност, които са сред силно дискутираните проблеми в сферата на образованието, категорично отличаващи се със значимост и за тази група респонденти. Актуалните очаквания към устното изложение за постигане на по-голяма достъпност може да се свържат също с използването на подходящи аналогии. Постигането на по-високо равнище на убедителност на устното изложение на учебното съдържание в съвременните условия се постига най-вече с използването на описания, сравнения, доказателства и обяснения съгласно мненията на респондентите. По-голяма образност на устното изложение е възможно да се постигне главно при използване на подходящи метафори. Друг аспект от проучваната проблематика, свързан с повишаване на емоционалността на устното изложение на учебното съдържание, изисква използването главно на възклицания и реторични обръщения. В същото време е важно да се има предвид, че съгласно преценките на тази група респонденти съществува възможност използването на недоизказване по време на устното изложение да не е особено полезно. В тази връзка вероятно е необходимо да бъде формулирана и препоръка, свързана с внимателно обмисляне на използването на недоизказвания и дори тяхното избягване. Предвид резултатите от проведеното онлайн анкетно проучване, вероятно е добре също така по време на устното изложение да се избягва и използването на ирония. Въпреки, че в различни източници се посочва, че добре обмисленото използване на ирония повлиява позитивно постигането на по-голяма образност на устното изложение, отношението на преобладаващата част от респондентите към използването ѝ е негативно. Вероятно поради възможността тя да се интерпретира неправилно от учениците и по-скоро да има неблагоприятен ефект, студентите са по-предпазливи по отношение на нейното използване по време на устно изложение на учебното съдържание.

References:

1. Andreev, M. Procesat na obuchenieto. Didaktika. Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kl. Ohridski“, S., 1996
2. Gospodinov, B., V. Delibaltova, S. Chavdarova-Kostova. Pedagogika. Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kl. Ohridski“, S., 2008
3. Costouros, T. 2020. Jigsaw Cooperative Learning Versus Traditional Lectures: Impact on Student Grades and Learning Experience. *Teaching and Learning Inquiry*, 8 (1): 154–72. <https://doi.org/10.20343/teachlearningqu.8.1.11>